
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

NEGATÍV UNIVERZUM

HARKAI VASS ÉVA

MOST ÉPPEN ITTEN

*Most éppen itten nem vagyok sehol,
pedig szeretnék lenni valahol,
szerettem volna lenni, de soha
nem lehettem, és időknek soka
pereghet el, foglyul ejtett homok,
önforgató clepsydra, senkisé-
m voltam, leszek, bár néhanap vagyok,
vagy lenni vélek, mint a jégcsapok,
ahogy csöpögve hűtik a Napot.*

A mindössze egyetlen mondatnyi vers Petri György költeménye, s kötetben először a költő *Sár* című, 1993-as versgyűjteményében látott napvilágot.

1993 és 1943: az utóbbi dátum a költő születésének éve, s ily módon a költemény akár „jubileumi” versként is olvasható, értelmezhető. Annál is inkább, mert – mint Petri monográfusa, Keresztury Tibor írja a költői pályának épp a *Sár* című kötetrel jelzett szakaszáról – a verseskönyv kontextusán belül a költő „a személyes sors ötven évét s a költői pályát egyazon kíméletlenséggel ítéli meg”.¹ E „kíméletlenség” legközvetlenebb, azonnal szembeötlő szöveg-helyei a versszövegbe foglalt (egzisztenciális) tagadások (*nem vagyok, nem lehettem*), valamint a teret, időt, személyiséget egyaránt – de legfőképpen az utóbbit – destruáló visszavonások (*sehol, soha, senkisélem*). S itt akár Juhász Erzsébet *Senki sehol soha* című prózakötetének egzisztenciális nihilt sugalló címére s a kötet egzisztenciális hiányokat felsorakoztató szövegére gondolha-

tunk. Meg másra is, például a Petri-lírában egyébként is, átértelmezett/átértelmezendő hagyományként benne levő József Attila-i költészet pálya végi, negatív számvetéseire.

A destrualás és visszavonás persze nemcsak az életrajzi/lírai ént érinti – hálóját a verstestre is kiveti. A monoton felsorolásként ható tagmondatok, a szókincs kopársága, a létige tagadó, különféle modalitást és igeidőket megcélzó variációi versépítkezés tekintetében az alulretorizáltság, a nyelvi „igénytelenség” határait ostromolják, tartalmilag pedig a személyes és az ezzel egybeforró költő-léttel kapcsolatos „maradék illúziók, célok, tervek és szándékok higgadt, módszeres, visszamenőleges érvényű”² felszámolásának nyitnak teret. A Petri költészetét jellemző önlefokozás, szándékolt antipoétikus attitűd és a költőszerep demitizálása ezekben az effektusokban és a vers szókincsének tüntetően köznapiságában kulminál. Előbb – az egész versre előretalóan – a verscímben: *Most éppen itten*. A sor tovább bővíthető más, erősen redundanciagyánús határozó- és kötőszavakkal (*pedig, bár, vagy, ahogy*) vagy a legköznapibb szókincsrétegre utaló *ittent* szóalakkal. Már-már úgy tűnik, a költemény nyelvilag másból sem áll, mint a létige tagadó, különféle modalitású és idejű alakjaival folytatott költői (szó)játékból és a közbeékelődő, a mindennapok beszédhelyzetének nyelvi habarcsát alkotó töltelékszavakból.

Akkor mitől forr mégis lírává e kilencsoros költemény? – kérdezhetnénk. Egyrészt – prozódiai szempontból – attól, hogy a köznapiság beszéd retorizálatlanságának effektusát keltő szólamokat a tíz szótagos, jambikus lejtésű sorok és a sorvégekre csukódó, bár nem túl hivalkodó és nem túl artistikus, ám olykor áthajlással „megemelt” rímek szabályossága és retorikája fogja egybe. Másrészt pedig attól, hogy a *most nem vagyok, szeretnék lenni, szerettem volna lenni, nem lehettem, voltam, leszek, vagyok, lenni vélek*, létigét variáló szóegyüttesen belül a *most*, (*majd*), (*egykor*), *néhány* időszelletei rétegződnek egymásra, minek következtében Petri György létösszegző költeménye az egzisztenciális lét alapvető hármasságának, háromidejűségének (a jelen, múlt és jövő) irányába tágul, miközben akarva-akaratlanul is (új) József Attila *még, már, most-féle* verstípusát idézi fel, amelyet Németh G. Béla meghatározó jelentőségű tanulmányában idő- vagy létszembesítő verstípusnak³ nevezett.

A *Most éppen itten* című Petri-versnek ugyanis csak látszólag „főszereplője” az ötödik évtizedében járó, leltárkészítő életrajzi/lírai én – fókuszában voltaképpen az idő, az életrajzi/lírai én időélménye áll. Azé az egzisztenciálisan megélt idő, melynek múlása, telése nem feltétlenül a többlet, a gyarapodás garanciáját ígéri, hanem inkább a már említett „maradék illúziók, célok, tervek és szándékok higgadt, módszeres, visszamenőleges érvényű” felszámolását. Nem véletlen hát a költemény szövegének közepébe kimondatlanul is belebenedő homokóra-képzet, az idő múlását, telését jelentő embléma képzete,

melyben „*időknek soka pereghet el*”, s melyben a lét által determinált lírai én „*fogyul ejtett homok*”. Azaz az idő foglya, vonhatja le az egzisztenciális konzekvenciát – önmagára vonatkozóan is – a mindenkori versolvasó. Ám Petri az elkoptatott homokóra-embléma helyett az „*önforgató clepsydra*” metaforáját írja bele versébe. A clepsydrát, mely idegenszerűségével – és nagyon idegenszerű, c-s, s-es, y-os írásmódjával – (s itt nyomatékosan jelezném: nem is oly gyakran, sőt szinte alig használt idegen szavunk!⁴) hirtelen kiugratja a verset a köznapiság kontextusából, ugyanakkor, miután az Idegen szavak szótárának segítségével (mi is) megfejtettük a szó jelentését, mint egy hirtelen felgyúló és ugyanolyan hirtelen kihűnyő szikra, ugyanabba a hétköznapiságba süllyeszti vissza, ami a kontextus domináns nyelvi regiszterének s – a metafora alakzatának következményeképp – a lírai én létmódjának is a sajátja. Azt sem tarthatjuk véletlennek, hogy épp e nyelvi hatáseffektust felvillantó, majd nyomban kioltó, visszavonó clepsydra-metaforát követően fogalmazódik meg minden igeidőre (értsd: a lét mindhárom egzisztenciális idejére) vonatkozóan a legesszenciálisabban a létösszegző felismerés: „*senkitem / voltam, leszek, bár néhanap vagyok, / vagy lenni vélek, mint a jégcsapok, / ahogy csöpögve hűtik a Napot.*” A lírai én most, a verszárlatban, a költemény lírai forróján a fogyó jégcsap hasonlatában mutatja meg magát – egy végtelenül egyszerű, nemes egyszerűségű és tisztán áttetsző, ám inverzív jellege folytán mégis különös hasonlatban, amelynek *jégcsap* és *csöpögve* szavaiban a cs-k és p-k szójelentést erősítő hangszimbolikája a lassan, de folyamatosan csöpögő – telő (és fogyó) – idő (és lét) képzetét nyomatékosítja. Miként egy előbbi Petri-kötet, az 1989-es *Valahol megvan Februári hajnal* című versében – igaz, még nem közvetlenül, még nem expliciten a lírai énről vonatkoztatva, ám azonos egzisztenciális jelentéssel:

*Csöpögnek a méteres
jégcsapok.
Ó, lassú, szép, könyörtelen
fogyatkozás.*

A *Most éppen itten* zárlatát képező jégcsap-hasonlat is e „*lassú, szép, könyörtelen fogyatkozás*” evidenciáját hordozza magában.

JEGYZETEK

¹ Keresztury Tibor: *Petri György*. Kalligram, Pozsony, 1998, 161. l.

² I. m., 160. l.

³ Németh G. Béla: Még, már, most (József Attila egy kései verstípusáról: az idő- vagy létszembesítő versről). In: N. G. B.: *Hosszmetsetek és keresztmetsetek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1987, 297–314. l.

- ⁴ „(Csak zárójelben mondom: az is hozzátartozik a Petri-vers alkímiájához, hogy a kellő helyen mindig be tud vetni egy ilyen rejtelmes hangzású idegen szót, mint itt a »clepsydra«, aminek a jelentéséről nekem például fogalmam sem volt, amíg utána nem néztem: víziórát jelent.)” – írja Várady Szabolcs. (Petri György: Sár. In: V. Sz.: *A rejtett kijárat*. Versek, fordítások, próza, egyebek. Európa Könyvkiadó, Bp., 2003, 324. l.)